

Tidig språkintervention med dialogläsning - forskning och praktik

Emma Bergström
Leg. Psykolog
Linnéuniversitetet
emma.bergstrom@lnu.se

Sara Wijk
Verksamhetsutvecklare, projektledare Språkstegen
Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg
sara.wijk@regionblekinge.se

Följande paper är skrivet utifrån två olika perspektiv; det teoretiska och det pragmatiska. Texten vill förmedla hur delar av den omfattande kunskap som finns rörande barns språkutveckling kan omsättas i konkreta insatser för små barn och deras föräldrar. Genom att förmedla kunskap både från det teoretiska och det praktiska perspektivet hoppas författarna erbjuda nya perspektiv och kunskaper kring ett gemensamt objekt.

Ur ett samhällsperspektiv är det av största vikt att alla barn får tillgång ett rikt språk och föräldrarna spelar en avgörande roll för ett barns språkutveckling. I en klassisk långtidsstudie av Hart & Risley (1995) fann forskarna att de barn som växte upp i en rik språklig miljö tillägnade sig ett större ordförråd jämfört med barn som växte upp i en torftig språklig miljö. Studien följde barnen i deras naturliga hemmiljö från att de var 9 månader till de fyllde 3 år. I en uppföljande studie, när barnen var 8-9 år, visade resultaten att klyftan mellan grupperna, vad gäller barnens språkutveckling kvarstod (Walker et al 1994).

Studier har visat att små barn som blir lästa för under förskoleåldern har lättare att tillägna sig ett språk, utvecklar ett större ordförråd samt att de senare gynnas av detta när de skall lära sig att läsa och skriva (Mol & Bus 2011, Bus, IJzendoorn & Pellegrini 1995, Zavenbergen & Whitehurst 2003, Dickinson et al 2012, Lyytinen et al 1998). Små barn med ett rikt ordförråd och god språkutveckling har även goda förutsättningar för läsningens olika komponenter: avkodning, läsförståelse och läshastighet (Bartl-Pokorny et al 2013). Emellertid visar studier att tidig högläsning även påverkar andra skolämnen positivt, som exempelvis matematik (Shahaeian et al 2018). Den naturliga följderna av denna kunskap är att föräldrar behöver informeras om vikten av att interagera språkligt, på många olika sätt, tillsammans med sina barn och att det är bra att börja tidigt i barnets liv.

Tidig lässtimulans i hemmet - Bokstart och andra satsningar

2015 initierade Statens Kulturråd med inspiration från bl a England och Danmark tre pilotprojekt i Sverige för att främja tidig litteracitet genom föräldrastöd (Kulturrådet s.7). Dessa skulle snart följas av ytterligare två. Kulturrådet fick senare i uppdrag att bredda Bokstart till ett nationellt stödprogram. Som i övriga länder gick projekt och program under namnet Bokstart. Även Region Hallands olika projekt som till viss del föregick Bokstart bör nämnas. Dessa har på ett särskilt sätt bidragit till kunskapsuppbyggnaden i den svenska kontexten. Med stöd av Kulturrådet har en kunskapsöversikt, enkätstudie samt dokumentation och utvärdering av de halländska projekten, samt förslag till utvecklat arbete lagt en viktig grund för allt fortsatt arbete (Rydsjö 2012). Därutöver har flera regionala och lokala projekt med lite olika betoning funnits. Till exempel region Uppsala varit tidiga att hitta strukturer och teoribildning för samverkan. Inte minst genom att vidareutveckla Öglands taxonomi (Ögland 2013) för att skapa ramar och överenskommelser för samverkan i s k språknätverk (Region Uppsala 2018). På nära håll, i Markaryd, pågick under många år Boknallen (Svensson 1989). Nycklarna till framgång i alla projekten har varit professionsöverskridande samarbeten och ett riktat stöd till föräldrar.

Språkstegen

Sneglande på ovan nämnda projekt började barnhälsovård, regionbibliotek, folkbibliotek och representanter för logopedi i Blekinge och Kronoberg vårterminen 2016 att tillsammans skissa på ett eget koncept som senare skulle kallas Språkstegen. Tidigare hade inte funnits något regionalt samarbete. Folkhälsopolitikerna i Kronoberg hade däremot genom ett måldokument (Region Kronoberg: Läns-gemensam handlingsplan 2014) i ett av målen pekat ut just samverkan för de yngsta barnen mellan några av nämnda huvudmän samt förskolan.

Samverkan i Språkstegen sker kring barnet och familjens bästa. Det är av vikt att för detta syfte tillsammans ta tillvara kunskap, erfarenhet och praktiska förutsättningar.

Barnhälsovården arbetar vid alla kontakttillfällen under barnets uppväxt, 0-6 år, med dialog och hälsofrämjande möten för att göra skillnad, skapa förståelse för och förmedla kunskap om språk, kontakt och kommunikation bland flera andra fokusområden. Vid vissa besök läggs dock särskilt tonvikt på språkutveckling och samtal om läsning och information om bibliotek. Detta sker genom att främja lyhört föräldraskap, främja barnets utveckling, kompetens och delaktighet (Rikshandboken Barnhälsovård 2018). Barnhälsovården i Sverige har ett stort förtroende och når de flesta av landets småbarnsfamiljer med det nationella programmet (Wallby 2012).

Folkbiblioteken har i Bibliotekslagens 8§ ett tydligt uppdrag att “*ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning*” (SFS 2013:801) och har en lång tradition att samverka med barnhälsovård. Detta är dock sällan reglerat i styrdokument, särskilt systematiskt utfört eller utvärderat (Rydsjö 2012).

Logopedernas professionella objekt är språk, tal, röst och kommunikation. Trots att de till vardags ofta till liten del arbetar strategiskt eller preventivt är det av mycket stor vikt att ha med deras djupa kunskap och expertis i arbetet med föräldrastöd kring tidigt läsfrämjande.

Ett tidigt val var att göra begränsade insatser men i bredd. Alla barn i alla tretton kommuner skulle inkluderas, vilket skulle innebära att knappt 4000 barn per årskull, skulle ingå. I första hand ville man prioritera kunskapsöverföring, individanpassning och ett coachande arbetssätt i alla led framför ett större antal bokgåvor. Arbetsgruppen med representanter från alla sektorerna valde också att använda befintliga strukturer och arbeta evidensbaserat, långsiktigt, jämlikt, med god förankring och i möjligaste mån inom befintliga ramar.

De insatser som planerades i Språkstegen var:

- Alla barn får boken *Knacka på* av Anna-Clara Tidholm vid 8-månader av barnhälsovården vid hembesök. Dialogläsning med barnet, information, motivation och riktad inbjudan till det lokala biblioteket.
- Bibliotekspersonal och BHV-sjuksköterska medverkar tillsammans i alla föräldragrupper vid ett särskilt tillfälle om språkutveckling, läsning, böcker och bibliotek.
- Bibliotek i alla kommuner erbjuder öppna program för 0-3 år.
- Alla barn får vid 18-månadersbesöket på BVC ett individanpassat samtal kring läsning och språkutveckling. Dialogläsning med barnet och presentkort på samma bok delas ut. Boken är en gåva från biblioteket där den hämtas.
- Lokal samverkan mellan professioner i lokala Språkstegenätverk.
- BHV och Bibliotek arbetar tillsammans med läsfrämjande väntrum på BVC.
- Regelbunden utbildning för personal som arbetar med Språkstegen (Språkstegen 2018)

Idag har 8-månadersinsatsen och bibliotekens öppna program helt implementerats. 18-månadersinsatsen har införts i Blekinge 18-07 och kommer att införas i Kronoberg 18-11. Bibliotekspersonal har utbildats i både teori och metod såsom t ex urvalskriterier för gåvoböcker, programverksamhet för små barn samt teori och praktik från logopedifältet. Material till Barnhälsovårdens insatser har tagits fram. Dels finns genom samarbete med region Jönköping en broschyr om dialogläsning på flera olika språk, och dels finns en broschyr om det lokala biblioteket riktat till målgruppen. Det är viktigt med tydlig och

kortfattad information med en gemensam grafisk profil för att ge igenkänning skapa legitimitet och manifesteras samverkan trots olika huvudmän. I flera kommuner börjar så smått lokala nätverk träffas för att planera de gemensamma insatserna och dela kunskap. Även samarbete kring föräldrastöd i grupp finns i alla kommuner men målet att medverka i alla är ännu inte nått. Utveckling av läsfrämjande väntrum har heller ännu inte påbörjats. Framöver ska utvecklingsarbetet även innefatta förskolan. Planering och underhåll sker fortlöpande. Textas ett föräldragrupsmaterial fram som är klart för användning under 2019. Språkstegen är sedan 1 december 2017 även ett Bokstartsprojekt, beviljade 1,3 miljoner.

Samspel, språkutveckling och högläsning –teoretiskt underlag för Språkstegen

Relationen mellan barnet och dess förälder utvecklas över tid. I den tidiga kommunikationen behöver föräldern uppfatta och lära sig tolka barnets kommunikation. Att som förälder se och förstå barnets signaler är till en början svårt och många gånger får föräldrar gissa vad barnet förmedlar. Men allt eftersom föräldrar och barn lär känna varandra utvecklar föräldern förståelse för barnets unika ”språk”. Föräldrarnas förmåga att sätta sig in i barnets inre upplevelser, förstå barnets specifika behov och vad barnet förmedlar är en viktig ingrediens i relationsutvecklingen mellan dem. Den förälder som är lyhörd, lär sig förstå sitt barns kommunikation och svarar upp på barnets behov skapar förutsättningar för att bygga en nära och stabil relation till sitt barn, något som påverkar barns utveckling. (Broberg 2017, Karlsson 2012). Detta är en mycket förenklad beskrivning av hur anknytningssystemet utvecklas och etableras hos ett litet barn.

Barnets icke-verbala kommunikation utvecklas till ett rikt och nyanserat språk över tid och är en komplex process. Före det verbala språkets utveckling tränar spädbarnet på och använder sig av kommunikation på olika sätt för att förmedla sina behov. Detta sker med hjälp av kroppsspråk, ögonkontakt, ansiktsmimik och olika typer av ljud. Talets utveckling grundas i barnets joller, utvecklas via ettordsmeningar för att inom några få år bestå av komplexa meningar (von Tetzchner 2016, Westerlund 2009). Enligt Vygotskij är det i samspelet med en vuxen, som anpassar sig efter barnets utvecklingsnivå, som barnets språkutveckling sker (von Tetzchner 2016). Dickinson et al (2012) förklarar i sin review att följande faktorer gynnar barns språkinläring: (a) barn behöver höra många ord och höra dem ofta, (b) barn lär sig ord när de är intresserade, (c) barn lär sig bäst när vuxna ger dem uppmärksamhet, (d) barn lär sig ord när de förstår ordens betydelse, (e) ord och grammatik tillsammans erbjuder barnet bra grund för inläring och slutligen (f) en positiv och uppmuntrande miljö främjar språkutveckling. Dessa faktorer kan implementeras av föräldern som läser högt för sitt barn.

Som nämnts tidigare gynnas små barns språkutveckling av att vuxna skapar en språkligt rik miljö kring barn och detta kan med fördel ske genom högläsning (Dickinson et al 2012, Isbell et al 2004, DeBaryshe 1993). Att små barns språkutveckling påverkas positivt genom högläsning är väl beforskat (Bus & van IJzendoorn 1995, Fletcher & Reese 2005, Mol et al 2008, Isbell et al 2004). Barnboken erbjuder flera fördelaktiga beståndsdelar som främjar barns språkutveckling. Exempelvis kan texten i boken exponera barnet för miljöer och vokabulär utanför dess egna välbekanta hemmiljö (Montag et al 2015, De Temple & Snow 2003, Dickinson et al 2012). Texten i barnboken erbjuder ett mer sofistikerat språk (Montag et al 2015) jämfört med språk som förekommer i exempelvis vardagliga samtal och tv-program (Duursma et al 2008). Barnboksförfattaren har övervägt ordval, formuleringar och meningar för att orden i boken skall presenteras vid upprepade tillfällen och i olika grammatiska former, något som underlättar för barnet när det bekantar sig med nya okända ord. Föräldrar använder sig ofta av barnboken som ett instrument att lära ut nya ord då de oftare benämner objekt under högläsning jämfört med ex samtal eller lek (Montag et al 2015,

Duursma et al 2008). Illustrationerna i barnböcker hjälper barnet att behålla fokus, underlättar förståelse av berättelsen och erbjuder oftast bilder på objekt som tilltalar barnet. En uppmärksam vuxen kan med fördel se barnets riktade intresse för en bild och följsamt utveckla berättelsen kring objektet (Dickinson et al 2012).

Att börja läsa tidigt för barnen är en faktor som gynnar språkutveckling. DeBaryshe (1993) fann att de barn, vars föräldrar började läsa tidigt i barnets liv, hade ett mer välutvecklat språk vid två års ålder. Många forskarlag har studerat omständigheter i barnens miljö för att förstå vad som påverkar föräldrars beslut att börja läsa för sina barn, vad som påverkar frekvensen av läsning och vilka faktorer som eventuellt hindrar läsning i vardagen. Karrass et al (2003) fann att de barn som tillhör en samhällsklass där föräldrarna är välutbildade och har hög inkomst läser för sina barn från tidigare ålder jämfört med barn i andra samhällsklasser. Ekonomisk stabilitet, barnets temperament, barnets kön och koncentrationsförmåga är andra faktorer som påverkar föräldrarnas läsdebut för sina barn (Karrass et al 2003). Stress i vardagen, stora påfrestande livshändelser, föräldrarnas psykiska mående, lågt socialt stöd och storlek på familjen är även faktorer som påverkar föräldrarnas benägenhet att läsa (Zavenbergen & Whitehurst 2003). Förutom mödrarnas utbildningsnivå, fann Lyttinen et al (1998) att moderns eget läsintresse korrelerar med barnens språkutveckling vid 2 års ålder. Barnets eget bidrag till lässtunden har även visat sig påverka hur ofta barnet blir läst för. Barn med god språkutveckling vid 14 månader visar mer intresse för och initierar oftare högläsning jämfört med barn som inte har ett lika välutvecklat språk. Dessa barn visar även på ökad uthållighet i lässtunden (Lyytinen et al 1998).

Som tidigare nämnt är kvalitén på föräldra-barnrelationen viktigt med hänsyn till barnets utveckling. Forskning har visat att relationskvalitén påverkar lässtunden. De mödrar som hade en god relation till sina barn erbjöd barnen en rikare och mer interaktiv högläsningstund. De uppmuntrade till mer läsning och var mindre tillrättvisande i lässtunden, något som gynnade barnets språkinläring (Bus & van IJzendoorn 1988, Bus & van IJzendoorn 1995). Föräldrarnas förmåga att engagera och uppmuntra barnet i lässtunden genom att ställa frågor och be barnet att identifiera objekt ökar barnets möjlighet att utveckla sitt språk mer jämfört med barn som har en mer passiv och lyssnande roll (Dickinson et al 2012). En sådan metod som strävar efter att höja barnets förmåga att aktivt delta i läsningen är dialogläsning.

Dialogläsning som metod

Zavenberger & Whitehurst (2003) fann att barns språkutveckling påverkas positivt om föräldrarna engagerar barnen i lässtunden genom att ställa frågor som uppmuntrar barnen att delta i "berättandet" av sagan. Frågorna utformades utifrån barnets ålder och mognad. Barnen fick svara på frågor som uppmuntrade deras verbala engagemang. Allt eftersom barnets språk utvecklades ställdes frågor som uppmuntrar till mer avancerat tal. Barn som får högläsning genom denna metod, dialogläsning, utvecklar sitt språk mer än de barn som har en mer traditionell, passiv, lyssnande roll under högläsningstunden.

I litteraturen härleddes dialogläsning till Whitehurst och hans forskarkollegor (1988). Forskarnas ambition var att designa en studie för att tydligt visa högläsningens effekter på språkutveckling hos barn. Författarna utvecklade en metod där den vuxne använder olika uppmuntrande tekniker för att främja barnets verbala medverkan.

Dessa tekniker beskrivs enligt följande (Whitehurst et al 1988):

- 1) Den vuxne uppmuntrar till och fokuserar lässtunden efter barnets intresse.
- 2) Den vuxne skall peka och benämna saker/händelser/känslor som barnet visar intresse för.

- 3) Den vuxne kan förstärka objektet barnet visar intresse för genom att animera/överdriva under lässtunden.
- 4) Den vuxne använder ”Var är...” frågor. (hittar du, kan du visa mig)
- 5) Den vuxne använder ”Vad eller vem” frågor. ”Vad är det här?” (peka på ett objekt).
- 6) Innehållet kopplas till barnets egen värld/erfarenheter. Barnets mognad/förståelse styr hur abstrakt kopplingen blir.

Zavenberger & Whitehurst (2003) beskriver att dialogläsningens mål är att uppmuntra barnen att över tid bli den som berättar sagan. Den vuxnes uppgift är att ställa lämpliga frågor, utveckla barnens verbala bidrag, ge beröm för barnens försök att berätta sagan, benämna objekt och slutligen bör den vuxne utmana barnen genom att föra samtal och ställa frågor som kräver att barnens svar ligger på en mer avancerad språklig nivå än de egentligen inte är mogna för än (De Temple & Snow, 2003). Dialogläsning, då den uppmuntrar föräldern att följa barnets intresse och stanna upp, berätta eller ställa frågor till barnet, genererar oftast en längre lässtund jämfört med mer traditionell högläsning (De Temple & Snow 2003).

De flesta studier som har tittat på dialogläsningens effekter har fokuserat på försökspersoner inom medel/hög socioekonomiska grupper. Vally et al (2015) och Murray et al (2016) genomförde en studie i ett socioekonomiskt utsatt område där föräldrar lärde sig läsa enligt dialogläsningens metoder för sina barn. Studien genomfördes när barnen var 14-16 månader gamla. Resultat visade på utveckling inom flera områden hos barnen. Barnens språk utvecklades mer jämfört med de barn som inte fick böcker lästa enligt dialogläsning (Vally et al 2015). Ett ytterligare intressant resultat var att metoden även påverkade andra delar av barnens utvecklingsområden. De barn som deltog i studiens experimentgrupp utvecklade sin koncentrationsförmåga, sitt sociala beteende och sin förmåga att imitera. Även föräldrarnas beteende påverkades till det positiva då resultat pekade på att de blev mer sensitiva och ömsesidiga gentemot sina barn. (Murray et al 2016).

Utbildning av Barnhälsovårdssjuksköterskor

En stor del av kärnan i den kunskap som överförs till föräldrarna vid Språkstegens insatser är språk dialogläsning. I följande framställan läggs fortsättningsvis fokus på kunskapsöverföringen och implementeringen av metoden vid 8-månadersbesöket. Redan för 25 år sedan pekade Ann-Katrin Svensson i sin doktorsavhandling ut det strategiskt så viktiga arbetet att genom information till föräldrar få möjlighet att påverka deras grad av interaktion med sina barn och även påverka kvaliteten på den stimulans som barnen får i hemmet (Svensson 1993).

Ett av de första stegen för att förbereda insatserna blev att utbilda alla knappt 200 sjuksköterskor om läsning, läsfrämjande och varför läsning gynnar språkutvecklingen. Hur skulle Språkstegen få sjuksköterskor som tidigare informerat om böcker och läsning att läsa tillsammans med barnet och föräldern, involvera, entusiasmera och på detta sätt metodiskt i varje familj visa hur dialogläsning går till samt stärka läsaridentiteten hos dem?

Arbetsgruppen började med att modellera fram en utbildning genom ett pilotprojekt. Araby familjecenter och Växjö stadsbibliotek deltog i samarbetet och blev testobjekt för det upplägg som med modifiering sedan gavs åt i stort sett alla barnhälsovårdssjuksköterskor i båda länen (i Blekinge även psykologer och barnläkare). Under utbildningen fick deltagarna del av forskning och varför insatserna behövs i ett större samhällsperspektiv där språk har inflytande på t ex hälsa, jämlikhet, demokrati och utbildning. De fick kunskap om varför läsning är unikt för språkutveckling och att kvalitén på lässtunden är avgörande för outputen. Specifika ämnen som påverkar dialogläsningskontexten t ex flerspråkighet, familjer med läs- och

skrivsvårigheter, analfabetism och genus togs också upp. Andra punkter var bibliotekskunskap och samtal om boken *Knacka på* (Tidholm).

En viktig ingrediens när man lär ut dialogläsning som metod är även att visa hur man gör och inte bara berätta vad man gör. Aha-upplevelsen och erfarenheten av att bli läst tillsammans med är en viktig motivator som i Språkstegen ska finnas med vid insatserna vid både 8 och 18 månader. Därför var det nödvändigt att försöka förmedla den upplevelsen även vid utbildning av personalen genom flera exempel på läsning ur småbarnsböcker. En positiv attityd till läsning i hemmet och föräldrarnas engagemang är avgörande för att öppna dörren till läsning hos barnet (Rydsjö 2012). Sjuksköterskornas egen inställning och attityd blir i någon mån därför en grind för familjen som i största möjligaste mån bör hållas öppen. Under eller i direkt anslutning till utbildningstillfället uppmuntrades till att prova att läsa enligt modellen med kollega eller annan person.

Vid utbildningarna har sjuksköterska, logoped, psykolog och biblioteksutvecklare medverkat för att belysa frågorna från olika akademiska fält och praktiker. Krocken mellan olika paradig ska inte överdrivas. Men medvetenheten om spänningen mellan demokrati och hälsa, läslust och mätbar progression, kulturpolitiska och hälso-/sjukvårdspolitiska mål har ibland varit svår, men viktig att iaktta. Att få med alla perspektiven säkras upp genom att varje profession företräder sin kontext.

Barnhälsovårdssjuksköterskorna som förmedlare - erfarenheter

Efter ca 6 månaders erfarenhet av Språkstegeninterventionen på 8-månadersbesök träffades pilotgruppen för att ge återkoppling och tid för reflektion. Flera av sjuksköterskorna uttryckte under utbildningen en självklarhet inför hur man ville gå till väga, medan andra var försiktigt positiva men lite obekväma inför den nya praktiken att läsa, inte för ett eget barn eller barnbarn, utan i sin yrkesutövning. I pilotprojektet visade sig dessa hinder vara i stort sett övervunna när man fått in en vana. I distriktssköterskestudenterna Glenda Lavesson och Nathalie Ramirez magisteruppsats *Att underlätta tidig språkutveckling* med inblick i sju barnhälsovårdssjuksköterskors egen upplevelse av att arbeta med 8-månadersinterventionen i Språkstegen, för sjuksköterskorna ett liknande resonemang. *“Några av deltagarna tycker att det känns lite ovant att komma hemma(sic.) till någon annan och ‘ta över’ med bokläsning för barnet. Deltagarna menar att ovanan förmodligen kommer att försvinna över tid med mer rutin.”* (Lavesson och Ramirez, s.22).

Vid nästan alla besök hade boken lästs tillsammans med barnet. Vid besöken fanns förstås också ganska ofta syskon som inkluderades. Man uppfattade att många föräldrar blev positivt överraskade och till och med förvånade över barnets reaktioner, interaktioner och samspel med läsaren. Läsningen skedde ofta i början av besöket såvida inte barnet var upptaget med att sova eller äta och Språkstegendelen tog uppskattningsvis ca 15 minuter av hela besöket. Utbildningen som getts hade i stort sett motsvarat de behov som uppkommit i praktiken och man uppskattade särskilt att det fanns forskning att referera till och som grund för arbetet. Den största svårigheten uppfattades vara hembesök med tolk. Någon valde att inte involvera tolken i själva dialogläsningen utan endast när man talade om läsning. Vid tillfällen med telefontolk var det ännu svårare. De berättade också att det anade att det såg mycket olika ut i vilken mån barnen tidigare blivit lästa för. Flera familjer hade inte några böcker alls i hemmet. Så vitt det kan bedömas har sjuksköterskorna i breddinförandet ungefär samma upplevelser.

I pilotprojektet fann personalen också att lässtunden och bokgåvan hade många positiva bieffekter. Att ge och få en gåva skapar en positiv känsla som stannar kvar under resten av

besöket. Att det är barnhälsovården själva som kommer att bekosta *Knacka på* (Tidholm) kan förstärka denna känsla då det är sjuksköterskans egen organisation, ett vi, som ger boken till familjen. Några sjuksköterskor har också berättat om att boken och interaktionen under läsningen byggde nya relationella broar mellan barnet och den som läste med barnet. Några sjuksköterskor kunde i vissa fall under läsningen också se vissa beteenden hos barnet (text imitation) som kunde bidra till att lättare göra den utvecklingsbedömning som genomförs vid 8 månader. Dessa positiva bi-effekter har kanske medverkat till att Språkstegeninterventionerna inte genomförs eller upplevs som isolerade, utan är en del av hela besöket. Några i personalen var så positiva till interventionen att de på eget initiativ systematiskt dialogläste andra boktitlar vid andra besök och åldrar. Detta om något visar hur medvetna, engagerade och positiva till metoden just dessa blev.

En stark motivator bland personalen i stort som besöker familjerna som framkommit, inte minst hos dem som funnits länge i yrket, är att de ser ett ökande behov av att göra något åt trenden att föräldrar spenderar allt mindre tid i samspel med sina små barn. Att få en hel kår i två län att förändra ett arbetssätt kan tyckas som en stor utmaning. Men kanske är sjuksköterskorna än mer motiverade än vi som arbetar med planering och facilitering att bidra till förändring.

Det är ett och ett halvt år sedan utbildningarna för BHV-sjuksköterskorna i Blekinge påbörjades. En utmaning sedan dess har varit att utbilda och inkludera nyanställda sjuksköterskor som behöver få samma goda förutsättningar som gruppen som varit med från början. För detta har genomförts uppsamlingsutbildning vid annan introduktionsutbildning samt avstämningar och möjlighet att ta upp frågor vid ordinarie grupphandlingar. Det har också tagits fram en skriftlig handledning för Språkstegeninterventionen vid 8- och 18 månader. Denna har alla sjuksköterskor fått. För många är den övertydlig och alltför strukturerad men säkerställer på ett bra sätt momenten vid interventionen och kan användas efter tex en tjänstledighet eller vid introduktion av en efterträdare. Innehållet, kunskapen och attityden till läsning och dialogläsningsmodellen behöver också underhållas på andra sätt. Där sätts hopp till de lokala Språkstegenätverken där barnbibliotekspersonalen kan förmedla inspiration. Gemensamma konferenser kan också fylla detta behov.

Vi har i denna framställning visat på forskningsstödet för, kontexten till dialogläsning som metod och praktiken av den metoden i just Språkstegen. Dialogläsning som metod i insatserna vid 8 och 18 månader i barnhälsovårdens program i Blekinge och Kronoberg bör dock inte ses isolerat. När utvecklingsarbetet Språkstegen etablerats hoppas vi kunna se att de sammantagna insatserna ökat föräldrarnas medvetenhet, motivation, positiva inställning, kunskap men framför allt läsning med sina barn.

Effekter av dialogläsning vid 8 månader; en studie i uppstartsfas

Doktorandstudier bedrivna av Emma Bergström undersöker eventuella effekter hos barnet och hos föräldrarna då dialogläsning presenteras redan vid 8 månaders ålder och erbjuds vid flera återkommande tillfällen. Vid 8 månaders ålder befinner sig barnen fortfarande i en tidig fas vad gäller den expressiva språkutvecklingen, dock pågår språkutvecklingen impressivt under denna period. Hur påverkar dialogläsningens metoder barnets språkutveckling när den implementeras vid 8 månaders ålder?

Vidare planeras studiens intervention att ske när relationen mellan förälder och barn fortfarande formas och utvecklas, i den fas då föräldern och barnet lär känna varandra. Delar av dialogläsningens metoder uppmuntrar föräldrar att observera, tolka och följa barnens

intresse i lässtunden, att läsa böcker utifrån barnens fokus och förmåga. Förälderns förmåga att svara upp till barnets kommunikation är formbar vid denna ålder. Metoden kan, utöver språkutvecklande, möjligen ses som en intervention i föräldraskap. Kan metoden främja förälderns förmåga att läsa av sitt barn och öka sin förmåga till att vara lyhörd med stöd av dialogläsningens metoder? Murray et al (2016) påvisade denna förändring i föräldraskapet med deltagare från ett socioekonomiskt utsatt samhälle. Kan likande resultat även påvisas i Svenskt kontext? Då datainsamling nyligen påbörjats finns idag inga resultat att rapportera.

Sammanfattning

Att små barn växer upp i en språkligt stimulerande miljö är av vikt för deras utveckling. Föräldrar har olika kunskap, förmågor och möjlighet att erbjuda sina barn denna stimulans, något som skapar ojämlika uppväxtvillkor (Hart och Risley 1995). Barnhälsovården har som uppgift att möta familjer, erbjuda föräldrar verktyg för att barnen skall få bästa möjliga miljö att växa och utvecklas i (Rikshandboken Barnhälsovård). Att införa språkfrämjande insatser, som exempelvis Språkstegen som helhet och dialogläsning specifikt, kan ses som en insats för att minimera barns olika uppväxtvillkor vad gäller språkmiljö. Att få information, se metoden utövas med sitt barn och få insikter i dialogläsningens tekniker av en person som familjen redan har en relation till (Barnhälsovårdssjuksköterska) skapar goda förutsättningar för att föräldern själv ska kunna erbjuda regelbunden språkstimulans till sitt barn.

Vilka ytterligare effekter som dialogläsningens metoder kan ge barn och föräldrar när de implementeras tidigt i barnets liv är av intresse och kommer framöver att belysas i de studier som planeras i kommande doktorsavhandling av Emma Bergström. Tidigare studier av Vally et al (2015) och Murray (2016) pekar på att dialogläsning som metod kan utveckla mer hos barnet och föräldern än bara barnets språk, i alla fall hos föräldra-barn dyader från ett socioekonomiskt utsatt område.

Språkstegens styrka är att erbjuda kunskap, stöd och insatser återkommande under de första åren i barnets liv. Denna omfattande insats görs möjlig pga. det övergripande samarbete som inletts mellan barnhälsovård, regionbibliotek, folkbibliotek och representanter för logopedi.

Käll- och litteraturlista

- Bartl-Pokorny, Katrin D., Marschik, Peter B., Sachse, Steffi, Green, Vanessa A., Zhang, Dajie, Van Der Meer, Larah, Wolin, Thomas & Einspieler, Christa (2013). "Tracking Development From Early Speech-Language Acquisition to Reading Skills at Age 13". *Developmental Neurorehabilitation*, Vol. 16(3), s. 188-195.
- Broberg, Anders, Granqvist, Pehr, Ivarsson, Tord & Risholm Mothander, Pia (2017). *Anknytningsteori: Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Natur och Kultur.
- Bus, Adriana G. & Van IJzendoorn, Marinus H. (1988). "Mother-Child Interactions, Attachment, and Emergent Literacy: A Cross-sectional Study". *Child Development*, Vol. 59 (5), s. 1262-1272.
- Bus, Adriana G. & Van IJzendoorn, Marinus H. (1995). "Mothers Reading to their 3-year-olds: the Role of Mother-Child Attachment Security in Becoming Literate". *Reading Research Quarterly*, Vol. 30 (4), s. 998-1015.
- Bus, Adriana G., Van IJzendoorn, Marinus H. & Pellegrini, Anthony D. (1995). "Joint Book Reading Makes for Success in Learning to Read: A Meta-Analysis on Intergenerational Transmission of Literacy". *Review of Educational Research*, Vol 65(1), s. 1-21.
- DeBaryshe, Barbara D. (1993). "Joint Picture-Book Reading Correlates of Early Oral Language skill". *Journal of Child Language*, Vol. 20 (2). s.455-461.
- De Temple, Jeanne & Snow, Catherine E. (2003). "Learning Words From Books". *On Reading Books to Children. Parents and Teachers*. Red. Anne van Kleeck, Steven A. Stahl & Eurydice B. Bauer. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, s. 16-36.
- Dickinson, David K., Griffith, Julie A., Michnick Golinkoff, Roberta & Hirsh-Pasek, Kathy (2012). "How Reading Books Fosters Language Development around the World". *Child Developmental Research*, Vol 2012, s. 1-15.
- Duursma, Egbert, Augustyn, Marilyn & Zuckerman, Barry (2008). "Reading Aloud to Children: the evidence". *Archives of Disease in Childhood*, Vol. 93 (7), s. 554-557.
- Fletcher, Kathryn L. & Reese, Elaine (2005). "Picture book reading with young children: A conceptual framework". *Developmental Review*, Vol. 25, s. 64-103.
- Hart, Betty & Risley, Todd R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Baltimore: Brookes Publishing.
- Isbell, Rebecca, Sobol, Joseph, Lindauer, Liane & Lowrance, April (2004). "The Effects of Storytelling and Story Reading on the Oral Language Complexity and Story Comprehension of Young Children". *Early Childhood Education Journal*, Vol. 32 (3), s.157-163.
- Karlsson, Kay (2012). *Anknytning: Om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. Stockholm: Gothia Fortbildning.

Karrass, Jan. VanDeventer, Meghan C. & Braungart-Rieker, Julia M. (2003). "Predicting Shared Parent-Child Book Reading in Infancy". *Journal of Family Psychology*, Vol. 17 (1), s. 134-146.

Lavesson, Glenda & Ramirez, Nathalie (2017). *Att underlätta tidig språkutveckling: Barnhälsovårdssjuksköterskans erfarenhet av att delta i Språkstegen vid åttamånadersbesöket - en intervjustudie*. Blekinge tekniska högskola.

Lyytinen, Paula, Laakso, Marja-Leena, Poikkeus, Anna-Maija (1998) *Parental Contribution to Child's Early Language and Interest in Books*. "European Journal of Psychology of Education" Vol. XIII (3), s. 297-308.

Mol, Suzanne E., Bus, Adriana G., de Jong, Maria T. & Smeets, Daisy J.H. (2008) "Added Value of Dialogic Parent-Child Book Readings: A Meta-Analysis". *Early Education and Development*, Vol. 19(1), s. 7-26.

Mol, Suzanne E. & Bus, Adriana G. (2011). "To Read or Not to Read: A Meta-Analysis of Print Exposure From Infancy to Early Adulthood". *Psychological Bulletin*, Vol. 137(2), s. 267-296).

Montag, Jessica L., Jones, Michael N. & Smith, Linda B. (2015). "The Words Children Hear: Picture Books and the Statistics for Language Learning". *Psychological Science*, Vol. 26 (9), s. 1489-1496.

Murray, Lynne, De Pascalis, Leonardo, Tomlinson, Mark, Vally, Zahir, Dadomo, Harold, MacLachlan, Brenda, Woodward, Charlotte & Cooper, Peter J. (2016). "Randomized Controlled Trial of a Book-Sharing Intervention in a Deprived South African Community: Effects on Carer-Infant Interactions, and their Relation to infant Cognitive and Socioemotional Outcome". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 57 (12), s. 1370-1379.

Region Kronoberg. (2014). *Länsgemensam handlingsplan - strategi för barns och ungas uppväxtvillkor 2015-2018*. Hämtad 29 augusti 2018, från <https://www.vaxjo.se/download/18.59777ce315d3abb235132a09/1500379496765/L%C3%A4nsgemensam%20strategi%20barns%20och%20ungas%20uppv%C3%A4xtvillkor%20150922.pdf>

Region Uppsala. *Sektorsövergripande samarbete/samverkan kring de yngsta barnens språk- och läsutveckling i Uppsala län* Språknätet. Hämtad 28 augusti 2018, från <http://www.lul.se/Kultur/Regionbibliotek-Uppsala/Spraknatet1/>

Rikshandboken Barnhälsovård. *Barnhälsovårdens nationella program*. Hämtad 29 augusti 2018, från <http://www.rikshandboken-bhv.se/Texter/Metoder-och-riktlinjer/Barnhalsovardens-nationella-program/>

Rydsjö, Kerstin (2012). *Dags att höja ribban!? En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Region Halland.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Shahaeian, Ameneh, Wang, Cen, Tucker-Drob, Elliot, Geiger, Vincent, Bus, Adriana G., & Harrison, Linda J (2018). "Early Shared Reading, Socioeconomic Status, and Children's Cognitive and School Competencies: Six Years of Longitudinal Evidence" *Scientific Studies of Reading*, s. 1-18.

Språkstegen. Om Språkstegen. Hämtad 30 augusti 2018, från <http://www.sprakstegen.se/om-sprakstegen/sprakstegen-blekinge-kronoberg/>

Statens Kulturråd. (2014). Handlingsprogram för läsfrämjande. Hämtad 29 augusti 2018, från http://www.kulturradet.se/Documents/L%C3%A4sfr%C3%A4mjande/handlingsprogram_lasframjande.pdf

Svensson, Ann-Katrin (1989). *BokNallen: Utvärdering av ett språkstimuleringsprojekt*. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik.

Svensson, Ann-Katrin. (1993) *Tidig språkstimulering av barn* (Lunds universitet)

von Tetzchner, Stephen (2016). *Utvecklingspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Tidholm, Anna-Clara (1992). "Knacka på". Stockholm: Alfabetabokförlag AB.

Vally, Zahir, Murray, Lynne, Tomlinson, Mark & Cooper, Peter J. (2015). "The Impact of Dialogic Book-Sharing Training on Infant Language and Attention: a Randomized Controlled Trial in a Deprived South African Community". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 56 (8), s. 865-873.

Walker, D., Greenwood, C., Art, B. & Carta, J. (1994) *Prediction of School Outcomes Based on Early Language Production and Socioeconomic Factors*. *Child Development*, 65, 606-621.

Wallby, Thomas (2012). "*Lika för alla? Social position och etnicitet som determinanter för amning, föräldrars rökvanor och kontakter med BVC*". Uppsala Universitet.

Westerlund, Monica (2009). *Barn i början. Språkutveckling i förskoleåldern*. Stockholm: Natur och Kultur.

Whitehurst, G.J., Falco, F.L., Lonigan, C.J., Fischel, J.E., DeBaryshe, B. D., Valdez-Menchaca, M.C., & Caulfield, M. (1988). *Accelerating Language Development Through Picture Book Reading*. *Developmental Psychology* Vol 24(4), s. 552-559.

Zavenbergen, Andrea & Whitehurst, Grover (2003). "Dialogic Reading: a Shared Picture Book Reading Intervention for Preschoolers". *On Reading Books to Children: Parents and Teachers*. Red. Van Kleeck, A, Stahl, SA, Bauer, EB. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, s. 177-200.

Ögland, Malin (2013): *Taxonomier – verktyg för verksamhetsutveckling*. Regionbibliotek Stockholm